HÁZIRGI ZAMAN TELEVIDENIESINDE SES REJISSYORLÍǴÍNÍŃ DÓRETIWSHILIK-TEXNIKALÍQ HÁM PEDAGOGIKALÍQ TIYKARLARÍ

(«Qaraqalpaqstan» telekanalı kórsetiwleri hám studentler ámeliyatı mısalında)

Kurbaniyazov Rufat Karamatdin ulı – *oqıtıwshı*
rufatqurbaniyazov1997@gmail.com
ÓzMKÓMI Nókis filialı

ТВОРЧЕСКО-ТЕХНИЧЕСКИЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЗВУКОРЕЖИССУРЫ В СОВРЕМЕННОМ ТЕЛЕВИДЕНИИ

(На примере передач телеканала «Каракалпакстан» и практики студентов)

Курбаниязов Руфат Караматдин угли – *преподаватель*
Нукусского филиала Государственного института искусств и культуры Узбекистана

CREATIVE-TECHNICAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF SOUND DIRECTING IN MODERN TELEVISION

(On the example of "Karakalpakstan" TV channel programs and students' field practice)

Kurbaniyazov Rufat Karamatdin ogli – *Lecturer*
Nukus branch of the Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

Tayanısh sózler: televidenie, ses rejissyorlıǵı, tikkeley efir, kórsetiw rejissyorı, operator, «Assalam, Qaraqalpaqstan!», «Xabar», pedagogikalıq ámeliyat, audio teńsalmaqlılıq, mikrofon texnikası.

Rezyume. Bul maqalada házirgi zaman teleradioesittiriw sistemasında, atap aytqanda, tikkeley efir formatındaǵı kórsetiwlerde ses rejissyorınıń tutqan ornı, xızmet wazıypaları hám de studentlerdiń oqıw-ámeliyatlıq proceslerin shólkemlestiriwdiń pedagogikalıq tiykarları talqılanadı. Izertlew obiekti sıpatında «Qaraqalpaqstan» telekanalınıń «Assalam, Qaraqalpaqstan!» tańǵı baǵdarlaması hám «Xabar» informaciyalıq kórsetiwleri, sonday-aq, studentlerdiń tanısıw ámeliyatı procesleri tańlap alınǵan. Maqalada ses rejissyorınıń kórsetiw rejissyorı hám súwretke alıw operatorları menen kadr artındaǵı professional baylanısı, tikkeley efir waqtında júzege keletuǵın akustikalıq mashqalalardı saplastırıw usılları hám de tálim menen ámeliyat integraciyasın támiyinlew máseleleri ilimiy-pedagogikalıq jaqtan tiykarlap berilgen.

Ключевые слова: телевидение, звукорежиссура, прямой эфир, режиссер программы, оператор, «Assalam Qaraqalpaqstan», «Xabar», педагогическая практика, аудиобаланс, микрофонная техника.

Резюме. В данной статье анализируются роль, обязанности и принципы творческо-технического взаимодействия звукорежиссера в современной системе телевещания, в частности, в программах прямого эфира, а также педагогические основы организации учебно-практических процессов студентов. В качестве объекта исследования выбраны утренняя программа «Assalam Qaraqalpaqstan» и информационная передача «Xabar» телеканала «Каракалпакстан», а также процессы производственной практики студентов. На практических примерах научно-педагогически обоснованы профессиональное взаимодействие звукорежиссера с режиссером программы и операторами за кадром, методы устранения акустических проблем во время прямого эфира, а также вопросы интеграции образования и практики.

Keywords: television, sound directing, live broadcast, program director, camera operator, "Assalam Qaraqalpaqstan", "Xabar", pedagogical practice, audio balance, microphone technique.

Summary. This article analyzes the role, duties, and principles of a sound director's creative-technical cooperation in the modern television broadcasting system, particularly in live-format programs, as well as the pedagogical foundations for organizing students' educational and practical workflows. The morning show "Assalam Qaraqalpaqstan" and the news program "Xabar" on the "Karakalpakstan" TV channel, along with students' field practice processes, were selected as the objects of research. Using practical examples, the sound director's professional communication with the program director and camera operators behind the scenes, methods of eliminating acoustic problems during live broadcasts, and the integration of education and practice are scientifically and pedagogically substantiated.

Televideniede ses rejissyorı kásibiniń maqset hám wazıypaları

Televidenie kórkem óneri óz tábiyatı boyınsha audiovizual, yaǵnıy súwret penen dawıstıń úylesimine tiykarlanǵan quramalı sistema bolıp esaplanadı. Kóbinese tamashagóy ekrandaǵı jarqın kórinislerge, shıraylı dekoraciyalarǵa hám baslawshılardıń háreketlerine kóbirek itibar qaratqanı menen, bul processtiń emocional tásir kúshi, anıqlıǵı hám

professional dárejesi tikkeley audial ortalıqqa baylanıslı boladı. Ses rejissyorlıǵı — bul tek ǵana texnikalıq apparatlar menen islesiw, túymelerdi basıw yamasa dawıs bálentligin qadaǵalaw kásibi emes. Bul hárbir sóz, muzıka hám effekt járdeminde kórsetiwdiń kórkem-ideyalılıq koncepciyasın, onıń ishki dramaturgiyasın qáliplestiretuǵın ózine tán dóretiwshilik xızmet bolıp tabıladı. Zamanagóy teleradioesittiriwde, ásirese, janlı efir sharayatında ses rejissyorınıń moynına júdá úlken juwapkershilik júklenedi. Sebebi jazıp alınatuǵın kórsetiwlerden parıqlı ráwishte, janlı efirde qátelerdi montaj járdeminde dúzetiwge ne waqıt, ne imkaniyat boladı. Hár bir millisekundta uzatılıp atırǵan audiosignal milliy hám xalıqaralıq esittiriw standartlarına tolıq juwap beriwi shárt. Bul maqalada biz «Qaraqalpaqstan» telekanalınıń eń jetekshi kórsetiwleri iskerligi mısalında ses rejissyorınıń kadr artındaǵı quramalı jumısların, dóretiwshilik jámáát penen sheriklikte islesiw sırların hám de studentlerdi usı tarawǵa pedagogikalıq jaqtan tayarlaw máselelerin úyrenemiz.

Janlı efirde dóretiwshilik jámáát penen sheriklikte islesiw: ses rejissyorı, rejissyor hám operatorlardıń birge islewi

Televiziyalıq ónim jaratıw — bul jámáátlik miynet nátiyjesi. Efir sapası jámááttiń úsh tiykarǵı ústini: kórsetiw rejissyorı, operatorlar hám ses rejissyorınıń óz-ara sinxron, bir-birin sózsiz túsingen halda islesiwine súyenedi.

- **Kórsetiw rejissyorı menen sheriklikte islesiw:** Rejissyor pult artında turıp, pútkil efirdiń ritmin, kadrlar izbe-izligin hám ulıwma dramaturgiyasın basqaradı. Al ses rejissyorı bolsa bul ritmdi muzıkalıq bezewler hám mikrofonlar bálentligi arqalı qollap-quwatlap turadı. Mısalı, kórsetiw rejissyorı efirge syujet yamasa reportaj shıǵarıwdan bir neshe sekund aldın ses rejissyorın eskertedi. Ses rejissyorı studiyadaǵı mikrofonlardı óshirip, videoreportajdıń dawısın tayarlap qoyıwı shárt. Eger bul jerde óz-ara baylanıs keshikse, efirde bir neshe sekundlıq “óli tınıshlıq” yamasa studiyadaǵı kadr artındaǵı gáp-sózler esitilip qalıwı múmkin.
- **Súwretke alıw operatorları menen sheriklikte islesiw:** Operator hám ses rejissyorı arasındaǵı baylanıslılıq kadr gózzallıǵın támiyinleydi. Operator kameranı jaqınlastırǵanda (iri kadr), adam qulaǵı tábiyiy ráwishte dawıstıń da jaqınıraq, anıǵıraq esitiliwin kútedi. Ulıwma kadrda bolsa ortalıqtaǵı dawıs biraz kóbeyiwi múmkin. Bunnan tısqarı, eger studiyadaǵı miyman háreketlenip sóylese, operator kamerada onıń baǵdarın kórsetedi, dawıs rejissyorı bolsa sol táreptegi mikrofonnıń ses seziwsheńligin asıradı. Eń áhmiyetlisi, operator kadrǵa mikrofon sımları yamasa baslawshınıń kiyimindegi kishkene mikrofonnıń orınsız kórinip qalmawın qadaǵalaydı.

“Assalam Qaraqalpaqstan” tańǵı kórsetiwi hám studentler ámeliyatınıń integraciyası

«Qaraqalpaqstan» telekanalınıń «Assalam, Qaraqalpaqstan!» kórsetiwi óz formatı boyınsha dinamikalıq, kóp qırlı hám uzaq waqıt dawam etetuǵın tikkeley efir baǵdarlaması bolıp esaplanadı. Bul kórsetiwde ses rejissyorlıǵı processiniń ámeliy sırların keleshek qánigelerge úyretiw — joqarı bilimlendiriw hám óndiris integraciyasın támiyinlewdegi áhmiyetli basqısh bolıp esaplanadı. Atap aytqanda, usı oqıw jılında kafedraǵa biriktirilgen 1-kurs studentleriniń tanısıw ámeliyatı tikkeley óndiris penen baylanıslı túrde, «Qaraqalpaqstan» telekanalı studiyalarında shólkemlestirildi. Ámeliyat basshısı sıpatında student-jaslardı televidenie studiyası hám apparatxanalar ortalıǵı menen tikkeley jaqınnan tanıstırıw, olarda efir mádeniyatın qáliplestiriw maqsetinde arnawlı sheberlik sabaqları uyımlastırıldı. Usı ámeliy shınıǵıwlar dawamında «Qaraqalpaqstan» telekanalınıń bas ses rejissyorı Baxıt Erejepov studentlerge tikkeley efir waqtındaǵı kútilmegen ayrıqsha jaǵdaylar, mikser pulti artında islew texnikası hám ses rejissyorınıń kórsetiw waqtındaǵı tiykarǵı funkcional wazıypaların ámeliyatta kórsetip túsindirdi hám óz tájiriybeleri menen bólisip, pikir almastı.

1-súwret. «Qaraqalpaqstan» telekanalınıń bas ses rejissyorı Baxıt Erejepovtıń 1-kurs studentlerine efir apparatxanasındağı texnikalıq hám dóretiwshilik processlerdi túsindirip atırğan waqtı

Studentlerdiń bul janlı processti baqlawı olardıń teoriyalıq bilimlerin ámeliyat penen bekkemlewge xızmet etedi. Kórsetiw barısında ses rejissyorlığı kózqarasınan tómendegi fundamental texnikalıq hám dóretiwshilik baǵdarlar tiykarǵı wazıypa esaplanadı:

1. **Mikrofonlar balansı hám bólistiriliwi:** Kórsetiwge ádette 2 yamasa 3 baslawshı, sonday-aq, studiyaǵa mirát etilgen túrli taraw wákilleri (shayır, shıpaker, sportshı yamasa kórkem óner ǵayratkerleri) qatnasadı. Hár bir insannıń dawıs tembri, sóylew qatlılığı hám mikrofonǵa salıstırǵandaǵı aralığı hár túrli boladı. Ses rejissyorlığı kózqarasınan, hár bir qatnasıwshıǵa jeke tártipte dinamik qayta islew talap etiledi.

2. **Janlı atqarıw (Muzıkalıq blok):** «Assalam Qaraqalpaqstan!» kórsetiwine qosıqshılar kelip, milliy yamasa estrada qosıqların janlı atqarıp beredi. Bul processte dawıs rejissyorınıń sheberligi bir waqtıń ózinde fonogramma sazı menen qosıqshınıń janlı vokalın teńlestiriwde, vokalǵa kerekli keńislik effektlerin (Reverb, Delay) real waqıt rejiminde durıs qosıwda kórinedi.

Bul kórsetiwde ses rejissyorı muzıkalıq bezewlerden de (fon muzıkaları) júdá belsendi paydalanadı. Hár bir rubrika ózgergende (mısalı, hawa-rayı maǵlıwmatı yamasa sport jańalıqları), muzıkanıń xarakteri sol jaǵdaydıń keypiyatına sáykes túrde tegis ózgeriwi (fade in / fade out) shárt.

2-súwret. Efirlerde mikrofonlar simmetriyasın qadaǵalaw hám basqarıw sxeması

«Xabar» málimleme dástúrinde ses rejissyorlıǵınıń ózine tán ayırmashılıqları

Tańǵı kórsetiwden parıqlı túrde, «Xabar» málimleme dástúri júdá qatań, rásmiy hám millisekundlar anıqlıǵında isleytuǵın kórsetiw bolıp tabıladı. Bul jerde dóretiwshilik erkinlik birqansha sheklengen bolıp, birinshi planǵa sóylewdiń absolyut anıqlıǵı hám túsinikli bolıwı shıǵadı.

«Xabar» dástúrinde dawıs rejissyorınıń aldında turǵan eń juwapkerli wazıypalar:

- **Diktor dawısınıń oraylastırılıwı:** Xabar diktorınıń dawısı hesh qanday artıqsha jańǵırıq hám shawqımlarsız, pútinley anıq esitiliwi kerek. Bunıń ushın cifrlı kompressor hám ekvalayzerler járdeminde insan sóylewindegi kerek bolmaǵan tómen jiyilikli gúńkildewler kesip taslanadı.
- **Syujetler aralıq dawıs simmetriyası:** Dástúr dawamında Nókis qalasınan yamasa uzaq rayonlardan kelgen reportajlar izbe-iz efirge uzatıladı. Hár qıylı xabarshılar óz syujetlerin hár qıylı mikrofonlarda, túrli orınlarda (shawqımlı kóshede, zavodta yamasa tınısh bólmede) jazıp aladı. Ses rejissyorınıń sheberligi — mine usı bir-birinen túp-tiykarınan parıqlanatuǵın reportajlardıń dawıs dárejesin birdey simmetriyaǵa keltiriw esaplanadı, sonda tamashagóy hár bir jańalıq ózgergende televizor pultin alıp, dawısın bálent-pás etiwge májbúr bolmaydı. Bul jerde xalıqaralıq bálentlik standartı qaǵıydalarına qatań ámel etiledi.

Studentler bul informaciyalıq baǵdarlamanıń tayarlanıw procesin ámeliy baqlaw arqalı, teleradioesittiriwde ólshew standartlarınıń áhmiyetin hám juwapkershiligin tereń ańlaydı. Bul bolsa olarda keleshekte juwapkershilikli tikkeley efirlerde óz betinshe isley alıw kónlikpesin qáliplestiredi.

Juwmaq

«Qaraqalpaqstan» telekanalınıń «Assalam, Qaraqalpaqstan!» hám «Xabar» kórsetiwleri, sonıń menen birge, studentlerdiń oqıw ámeliyatı mısalında kórinip turǵanınday, zamanagóy televidenie rawajlanıwında ses rejissyorınıń ornı kásiplik tárepten de, pedagogikalıq tárepten de biybaha. Ol tek ǵana efirdiń texnikalıq qáwipsizligi hám akustikalıq tartımlılıǵın támiyinlep qoymastan, al kórsetiw rejissyorı hám operatorları menen kásiplik topar dúzip, tamashagóyge kámil audiovizual ónim jetkerip beredi.

Tikkeley efir sharayatında ses rejissyorınan kúshli reaksiya, joqarı estetikalıq talǵam hám tereń texnikalıq bilim talap etiledi. Joqarı tálim hám óndiristiń bunday tikkeley integraciyası jas qánigelerge usı dóretiwshilik-texnikalıq birge islesiw principlerin hám kadr artındaǵı qatnas mádeniyatın jetik úyretiw imkaniyatın beredi. Tap sol sebepli, ámeliy pedagogikalıq baǵdarlamalardı islep shıǵarıw studiyaları menen birge rawajlandırıw zamanagóy ses rejissyorlıǵı táliminiń baslı maqseti bolıp tabıladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Huber, D. M. (2017). *Modern Recording Techniques*. 9th Edition. Routledge.
2. Millerson, G. (2012). *The Technique of Television Production*. Focal Press.
3. Zettle, H. (2023). *Television Production Handbook*. Cengage Learning.
4. Alten, S. (2016). *Audio in Media*. Wadsworth Publishing.
5. Owens, J. (2015). *Television Production: Live Media Management*. Focal Press.
6. Nietullaev, Rustam Asanovich. "Zamanagóy televidenie tarawında dawıs rejissyorlıǵınıń iyelegen ornı hám miynet iskerliginiń nátiyjeli tárepleri." *Oriental Art and Culture* 4.1 (2023): 457-464.
7. Tilepov, Q. N. "QARAQALPAQFILM" MÁMLEKETLIK UNITAR KÁRXANASÍNÍŃ TARIYXÍ HÁM RAWAJLANÍW JOLLARÍ." *Inter education & global study* 3 (2025): 613-620.
8. Manas, Abdreymov. "HÚJJETLI FILMLERDE DAWÍS REJISSYORLÍǴÍ: TEXNIKA, KÓRKEM ÓNER HÁM HAQÍYQATLÍQTÍ SÁWLELENDIRIW." *ART AND CULTURE BULLETIN* 2 (2025): 53-56.
9. Islambek, Qdırbaev. "EKRAN SHÍǴARMASÍ USHÍN DAWÍSLÍ SHESHIM." *ART AND CULTURE BULLETIN* 2 (2025): 70-72.
10. Bawetdinov, Sharafatdin Kazimbekovich. "QARAQALPAQ KINEMATOGRAFIYASÍ ZAMAN MENEN HAMNAFAS." *Oriental Art and Culture* 4.5 (2023): 301-305.
11. Kurbaniyazov, Rufat. "DAWÍS REJISSYORÍNÍŃ KINODA, DUBLYAJ PROCESSINDE AKTYOR MENEN ISLESIWI." *ART AND CULTURE BULLETIN* 4 (2025): 106-108.
12. ULÍ, Kurbaniyazov Rufat Karamatdin. "TELEVIDENIE JANLÍ EFIRINDE DAWÍS REJISSYORLÍǴÍ: MÁLIMLEME-KÓŃILASHAR KÓRSETIWLER MÍSALÍNDA TEXNIKALÍQ HÁM DÓRETIWSHILIK ANALIZ." *Inter education & global study* 4.4 (2026): 479-483.